

Καταδύσεις στους βυθούς της Καλύμνου

με τους Σφουγγαράδες

ΚΕΙΜΕΝΟ - ΦΩΤΟΓΡΑΦΙΕΣ : ΓΙΩΡΓΟΣ ΑΒΑΓΙΑΝΟΣ
ΕΠΙΜΕΛΕΙΑ ΚΕΙΜΕΝΟΥ : ΙΩΑΝΝΑ ΔΕΙΚΤΑΚΗ
ΦΩΤ. ΑΡΧΕΙΟ : **ΝΑΥΤΙΚΟ ΜΟΥΣΕΙΟ ΚΑΛΥΜΝΟΥ**

Πιο μαρτυρικό από το άθλημα των σφουγγαράδων και πιο άθλιο έργο για ανθρώπους, λέω με βεβαιότητα πως δεν υπάρχει. Αυτοί λοιπόν, όταν ετοιμάζονται με τα όπλα τους τον πόνο να σηκώσουν, νοιάζονται πρώτα νάχουνε μόνο τα πιο ελαφριά φαγώσιμα και ποτά και μαλθακοί δεν γίνονται από τον πολύ ύπνο σαν τους ψαράδες. Κι όταν κρατάνε σφουγγαρότοπο και τον φυλάγουνε σαν δράκοι, προσεύχονται η ανάσα τους να έχει μεγάλη αντοχή στα βάθη που κατεβαίνουν και να ξανάβρουν τη ζωντάνια τους μετά τη μεγάλη προσπάθεια. Αλλά όταν ρίχνονται στον αγώνα υποφέρουν πολύ και προσεύχονται στους θεούς, που την βαθειά θάλασσα ριζίζουν, να διώχνει μακριά τους κάθε συμφορά που έρχεται από κήτος φοβερό και να μην τους λάχει ακρωτηριασμός κανένας μέσα στο νερό. Κι αν δούνε ωραίο ψάρι (ίσως δελφίνι) τότε μέσα τους το θάρρος ξαναφουντώνει, γιατί σ' εκείνους τους σφουγγαρότοπους να σιμώσει πια δεν μπορεί κανένα ακατανίκητο θεορίο ή σαρκοβόρο ψάρι κιούτε να φανερωθεί άλλη θαλασσινή κατάρα. <... >

Το μωβ αυτό σφουγγάρι φωτογραφήσαμε βαθειά μέσα σ' ένα υποβρύχιο Καλυμνιώτικο σπήλαιο.

Στην προηγούμενη σελίδα Πολύχρωμα σφουγγάρια στολίζουν το υποβρύχιο σπήλαιο που διαπερνά έναν υποθαλάσσιο κάβο στο βόρειο τμήμα της "Νέρας", μιας βραχονησίδας στα δυτικά της Καλύμνου,

A

υτούς και άλλους πολλούς στίχους αφιερώνει στα "Αλιευτικά" του ο Έλληνας ποιητής **Οππιανός** (121-180 μ.Χ.) από την Αναζαβρό της αρχαίας Κιλικίας στους "σφογγοτόμους" (σφουγγαρά-δες). Είναι η πρώτη λεπτομερής περιγραφή αυτού του επαγγέλματος. Η Κάλυμνος, που ονομάστηκε "**Το Νησί των σφουγγαράδων**", έχει οικοδομήσει τον λαϊκό πολιτισμό της επάνω του. Είναι ένα επάγγελμα που το νησί πλήρωσε με εκατόμβες παράλτων και νεκρών παλικαριών. Σε κανένα άλλο μέρος του κόσμου η επιβίωση δεν κερδήθηκε με πιο επικίνδυνο τρόπο. Μέχρι το 1870 οι σφουγγαράδες βουτούσαν βασιτώντας στα χέρια την "σκανταλόπετρα" (μια ελλειψοειδή πέτρα 13 περίπου κιλών), έφθαναν στο βυθό και μάζευαν όσα σφουγγάρια προλάβαιναν. Όταν σωνότανε η ανάσα τους, κάνανε σήμα στη βάρκα με ένα σχοινί που είχαν δεμένο επάνω τους και από κει δυο άνδρες τραβώντας το γρήγορα, τους

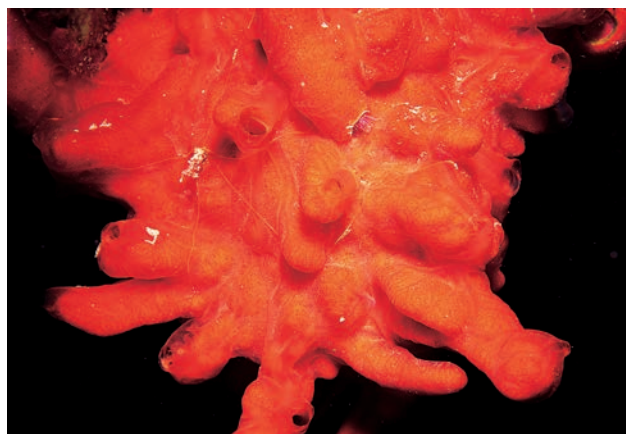
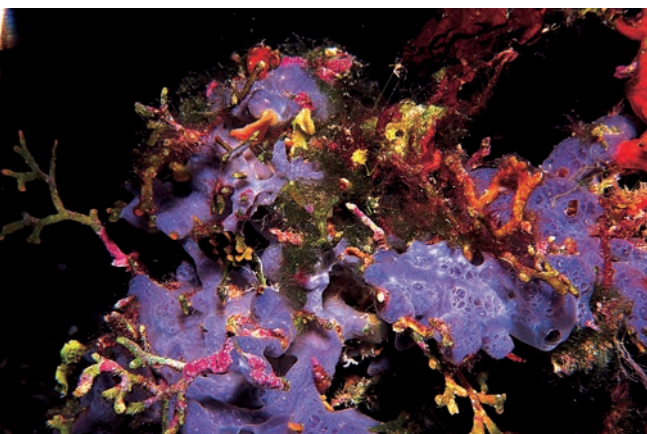
έφεραν στην επιφάνεια. Μερικοί κατάφεραν να μείνουν κάτω έως και **3 λεπτά** ψαρεύοντας σε βάθη που ξεπερνούσαν τα **70 μέτρα!**.

Φαίνεται απίστευτο και όμως είναι αληθινό. Στα αρχεία του Ιταλικού Ναυτικού αναφέρεται, ότι στις αρχές του αιώνα ο σφουγγαράς **Χατζησταθής** από την **Σύμη** με σκανταλόπετρα βούτηξε κρατώντας την αναπνοή του στα **ογδόντα μέτρα** και έδεσε έναν κάβο στην άγκυρα ιταλικού πολεμικού πλοίου που είχε μπλέξει στον βυθό του λιμανιού της Καρπάθου. Σήμερα στην Κάλυμνο ζουν ακόμη απόμαχοι σφουγγαράδες που δούλευαν σ' αυτά τα βάθη μόνο με μια ανάσα. Το **1964** υπήρχαν στην Κάλυμνο **17 σκάφη** με **55 δύτες** που βουτούσαν με σκανταλόπετρα. Αυτή ήταν και η μόνη μέθοδος μέχρι το 1870 περίπου όταν έφθασε το σκάφανδρο, που εξελίχθηκε σε κατάρα για το νησί. Μέχρι τότε τα ατυχήματα υπήρχαν κυρίως από **ανοξαιμία** (έλλειψη οξυγόνου) και επιθέσεις καρχαριών, αλλά

ωχριούσαν μπρος σ' αυτό που ακολούθησε. Μια μυστήρια αρρώστια ο "χτύπος" άρχισε να αποδεκατίζει τους σφουγγαράδες. Πέρασαν πολλά χρόνια μέχρι να κατανοηθεί η αιτιολογία της "νόσου των δυτών". Μια γέυση από το τι γινόταν μας δίνουν τα στοιχεία από την Ένωση Καπεταναίων της Καλύμνου και το Πολεμικό Ναυτικό. Σύμφωνα με αυτά το 1952 είχαμε 8 θανάτους και 12 παραλύσεις, το 1957 7 θανάτους και 15 παραλύσεις, το 1962 6 θανάτους και 7 παραλύσεις και τέλος το 1965 6 θανάτους και 9 παραλύσεις. Σε αυτά τα στοιχεία δεν περιλαμβάνονται οι ελαφρότερες μορφές της νόσου, όπου ο δύτης περπατούσε με τρεμάμενα πόδια ή σέρνοντας το ένα. Στη διάρκεια της σπηλαιολογικής αποστολής στο νησί τον περασμένο Μάιο, μου μπήκε η ιδέα να καταδυθώ με τους σημερινούς σφουγγαράδες και να μου γνωρίσουν τα μυστικά των βυθών της Καλύμνου, που τόσο καλά γνώριζαν αυτοί. Μου είχαν μιλήσει για

νανάγια που ελάχιστοι γνώριζαν, υποβρύχια σπήλαια και ξέρες μεσοπέλαγες γεμάτες ψάρια. Η ιδέα υλοποιήθηκε τον περασμένο Αύγουστο. Με τους συντρόφους μου, **Παναγιώτη Πάλμερ, Γιώργο Εξηναβελώνη, Κώστα & Σταύρο Ξυδέα και Κώστα Χριστοδουλέα**, πραγματοποιήσαμε δεκάδες καταδύσεις φωτογραφίζοντας τα υποβρύχια θαύματα της Καλύμνου. Πρώτα απ' όλα θελήσαμε να γνωρίσουμε από κοντά την κατάδυση με **Σκάφανδρο**, τον ολέθριο αυτό τρόπο σπογγαλείας ο οποίος δεν χρησιμοποιείται πλέον, και μόνο ελάχιστοι Καλύμνιοι μπορούν να αναβιώσουν. Η εικόνα του "**Μηχανικού**", του Καλύμνιου δύτη που περπατάει στον βυθό με το δίχτυ γεμάτο σφουγγάρια, υπήρχε μόνο στη φαντασία μας. Η κατάδυση με σκάφανδρο για τους σημερινούς δύτες, όπως εμείς, είναι κάτι το εντελώς άγνωστο. Και η πραγματοποίηση ενός τέτοιου εγχειρήματος μετά από πολλά χρόνια, που το σύστημα έχει εγκαταλειφθεί, εγκυμο-

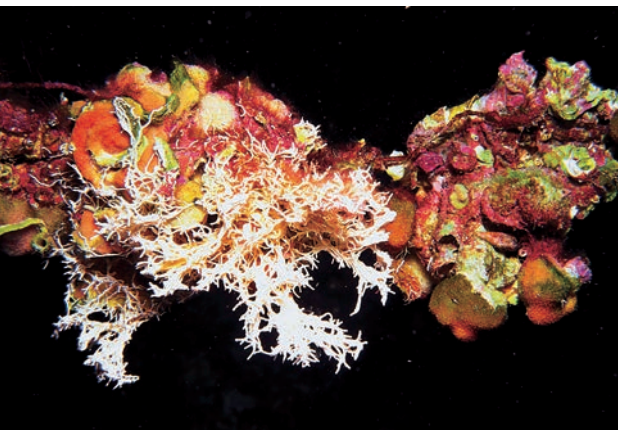
νεί πολλούς κινδύνους και απαιτεί μια σχολαστική οργάνωση.

Σκάφανδρο διαθέτει ο Δήμος και ο νεαρός Καλύμνιος δύτες **Δημήτρης Νιστάζος**. Δέχθηκε να πραγματοποιήσει την κατάδυση. Ξεκινήσαμε όλοι με το καϊκι του **Παντελή του Γεωργαντή** του σφουγγαρά, που παράτησε πριν 15 χρόνια το επάγγελμα του τραπέζικου μόνο και μόνο από την αγάπη του για

τη θάλασσα. Μια επιλογή που πλήρωσε πολύ ακριβά, αφού χτυπήθηκε από τη νόσο των δυτών και τώρα περπατάει δύσκολα και μόνο με μπαστούνη. Από απόφια σφουγγαράδικη οικογένεια ο Παντελής, παππούς, θείος, μπαμπάς, αδελφός, όλοι σφουγγαράδες. Ο πατέρας του ενενήντα ετών τώρα δούλεψε όλη του τη ζωή βγάζοντας σφουγγάρια (ευτυχώς χωρίς σκάφανδρο) κρατώντας μόνο

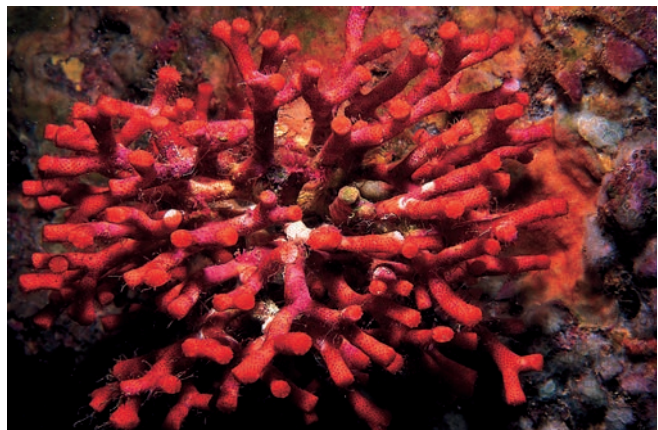
Το υποθαλάσσιο αυτό φαράγγι στο οποίο καταδυθήκαμε με τον Γρηγόρη Μπουζουράκη, φιλοξενεί σε βάθος 30 έως 50 μέτρων πολύχρωμα σφουγγάρια και κοράλλια.

την αναπνοή του. Ο αδελφός του δυστυχώς πέθανε. Είχε καταδυθεί στα εξήντα μέτρα για να βγάλει τις φιάλες κάποιων δυτών που είχαν πέσει από το σκάφος τους, κάτι δεν πήγε καλά και άφησε κάτω την τελευταία του πνοή. Ο Παντελής έπαθε τη νόσο καθώς μετά από μια ώρα κατάδυση στα εβδομήντα μέτρα "γιάλωσε" στα εννιά για **αποσυμπίεση**. Όμως από το καίκι δεν τον κατάλαβαν και έβαλαν

πρόσω, τον τράβηξαν στην επιφάνεια ενώ έπρεπε να παραμείνει κάτω για σχεδόν μία ώρα ακόμη, έως ότου ο οργανισμός του αποβάλει το άζωτο που είχε ποτίσει τους ιστούς, όση ώρα βρισκόταν στα βαθειά.

Οι σταδιακές στάσεις στη διάρκεια της ανόδου είναι απαραίτητες πριν βγει στην επιφάνεια ο δύτης. Όσο πιο βαθειά κατέβει και πιο πολύ παραμείνει κάτω, οι στάσεις πρέπει να ξεκινούν από πιο βαθειά και να έχουν μεγαλύτερη διάρκεια. Εάν δεν ακολουθήσει αυτή τη διαδικασία, που καθορίζεται από ειδικούς πίνακες, και βγει γρηγορότερα στην επιφάνεια, το άζωτο θα σχηματίσει φυσαλίδες στο αίμα, στις αρθρώσεις και στο νωτιαίο μυελό, με αποτέλεσμα την παράλυση ή τον θάνατο. Αυτό έπαθε και ο Παντελής όταν αναδύθηκε πρόωρα. Η μεταφορά του στον θάλαμο επανασυμπίεσης του Ναυτικού Νοσοκομείου τούσωσε τη ζωή και μετά από έξι μήνες θεραπείας ανέκτησε εν μέρει την κίνηση στα πόδια του. Παρ' όλα αυτά συνεχίζει την σπογγαλιεία με καθημερινές καταδύσεις γύρω στα εβδομήντα μέτρα. Κάθεται

καμιά ώρα στα βαθειά και άλλο τόσο στην αποσυμπίεση κάθε μέρα, χειμώνα καλοκαίρι. "Έχω γυναίκα και τρία παιδιά να θρέψω" μου είπε "αλλά δεν βουτάω γι' αυτό. Για μένα εάν δεν βάλω τη μάσκα να πέσω στο νερό δεν έχει νόημα η ζωή". Η αγάπη του για τη θάλασσα, που τόσο σκληρά τον χτύπησε, παραμένει άσβεστη.

Βάλαμε πλήρη για τ' **Ασπρονήσια**, δύο

Ο Καλύμνιος (επαγγελματίας δύτης), Δημήτρης Νυστάζος, δέχθηκε να αναπαραστήσει για μας τον τρόπο σπογγαλιείας με σκάφανδρο. Μια πρακτική που πλήρωσε με βαρύ τίμημα το νησί αφού άφησε πίσω της εκατοντάδες νεκρούς και παράλυτους σφουγγαράδες.

βραχονησίδες νοτιοδυτικά της **Τέλενδου**. Διαλέξαμε το μέρος αυτό γιατί εκεί βούλιαξε πριν σαράντα χρόνια το πλοίο "Πανορμίτης". Ο Παντελής ήξερε πού βρισκόταν το ναυάγιο και δέχθηκε να καταδυθεί σ' αυτό μαζί μας για να το φωτογραφίσουμε. Επάνω στο καΐκι ήταν και ο **Λευτέρης Μαμουζέλος**. Ο κυρ-Λευτέρης, ογδόντα πέντε ετών πια, πέρασε όλη του τη ζωή στα σφουγγαράδικα. Στην αρχή σαν δύτης και μετά "**κολαουζιέρης**". Έτσι λεγόταν αυτός που επικοινωνούσε με τον "**μηχανικό**", δηλαδή τον δύτη, μέσω ενός σχοινού που τους συνέδεε. Προκαθορισμένα τραβήγματα στο σχοινί μετέφεραν τις πληροφορίες. Αυτές μπορεί να ήταν όπως "**λασκάρισε το μαρκοῦτσι του αέρα**", ή "**εδώ έχει πολλά σφουγγάρια ρίζε καλαδούρι**" ή ακόμη πολλά απότομα τραβήγματα "**βγάλε με**

στην επιφάνεια". Ο κολαουζιέρης αποφάσιζε πόση ώρα θα καθόταν κάτω ο μηχανικός. Μετρούσε τον χρόνο με μια κλειψύδρα, το "**μαζαρόλι**". Κάθε γύρισμα κρατούσε περίπου μισό λεπτό. Ανάλογα με το βάθος αποφάσιζε πόσα μαζαρόλια θα τον άφηνε κάτω. Πολλά στα ρηχά, λίγα στα βαθιά. Η ζωή δηλαδή του μηχανικού εξαρτιόταν άμεσα από τον κολαουζιέρη.

"**Μηχανή είναι η μάνα μου και ρόδα η αδελφή μου και στον κολαουζιέρη μου κρέμεται η ζωή μου**", αυτά έλεγε το σφουγγαράδικο τραγούδι. **Μηχανή** ήταν αυτή που έδινε τον αέρα και **Ρόδα** ο τροχός που γυρνούσαν με τα χέρια για να δουλέψει. Ο Δημήτρης ζήτησε νάρθει μαζί μας ο κυρ-Λευτέρης, αφού ήταν ο μόνος που εμπιστευόταν για να τον υποστηρίξει στην κατάδυση με το σκάφανδρο.

Ο Παντελής Γεωργαντής σε βάθος 40 μέτρων, πάνω από το ναυάγιο του “Πανορμίτη”, που μόνο αυτός ήξερε πού βρισκόταν.

Φουντάραμε στο σημείο που διάλεξε ο Παντελής και άρχισε η επιχείρηση. Ο Δημήτρης με τον κυρ-Λευτέρη τραβήχτηκαν στην πλώρη. Η προετοιμασία του σκάφανδρου απαιτεί λεπτούς χειρισμούς και ο κυρ-Λευτέρης ζήτησε να σταθούμε μακριά τους για να μην γίνει κάποιο λάθος.

Είχα προτείνει στο Δημήτρη να καταδυθούμε όλοι στο ναυάγιο. Η ομάδα μας με αυτόνομες καταδυτικές συσκευές (μπουκάλες αέρα), ο Παντελής με **Μαρκούτσι**, που θα του έδινε αέρα από το καΐκι και ο Δημήτρης με σκάφανδρο. Παρά τους κάποιους αρχικούς ενδοιασμούς δέχθηκε, αφού θα τον συνόδευαν τέσσερις δύτες που θα τον βοηθούσαν, εάν κάτι δεν πήγαινε καλά. Όμως ο Παντελής δεν συμφώνησε, "το ναυάγιο βρίσκεται περίπου στα σαράντα μέτρα και όπως θα είναι κλεισμένος μέσα στο σκάφανδρο δεν θα

μπορούμε να τον δώσουμε από έξω αέρα εάν κάτι συμβεί. Η μόνη βοήθεια θα είναι να τον ανεβάσουμε αμέσως επάνω αλλά αυτό θα είναι επικίνδυνο και θα κτυπηθούμε όλοι από τη νόσο". Σεβαστήκαμε τη γνώμη του και αποφασίσαμε να κατεβούμε εμείς στο ναυάγιο, όση ώρα θα ετοιμαζόταν το σκάφανδρο και όταν θα επιστρέφαμε στα ρηγά, να έπεφτε ο Δημήτρης σε καμιά δεκαριά μέτρα βάθος.

Την ώρα που ετοιμαζόμουν παρατηρούσα τις κινήσεις του κυρ-Λευτέρη. Τον έβλεπα να φτιάχνει μασούρια από σπάγκο, τα "ξένα", που θα χρησίμευαν να στερεωθεί ένα βάρος γύρω από το λαιμό. Αυτό σε συνδυασμό με δύο πολύ βαριές μπότες θα ήταν απαραίτητα για να εξουδετερωθεί η άνωση και να βυθιστεί το σκάφανδρο. Κινήσεις λεπτές, που ποιος ξέρει πόσες φορές είχε ξανακάνει στα μπάρκα του ο απόμαχος κολαουζιέρης.

Ήμουν σίγουρος, ότι εκείνη την ώρα ένοιωθε ότι βρισκόταν κάπου στο Τούνεζι ή την Μπαρμπαριά και ετοιμαζε τον μηχανικό για να τον ρίξει στον πάγγο με τα πολλά σφουγγάρια, που μόνο αυτός ήξερε.

Καθώς ερχόμασταν καθισμένοι στην κουπα-στή, είχα προσέξει ότι το κεφάλι και τα χέρια του έτρεμαν ελαφρά, κουρασμένα από το βάρος των χρόνων που κουβαλούσαν. Τώρα όμως, καθώς ετοιμαζε το σκάφανδρο, το τρέμουλο είχε εξαφανισθεί. Ο κυρ-Λευτέρης είχε ξαναανιώσει.

Έτσι τους αφήσαμε καθώς πέσαμε στο νερό ένας-ένας. Μπροστά ο Παντελής και πίσω εμείς πιάσαμε την κατηφόρα. Ομαλός ο βυθός με μικρή κλίση. Περάσαμε μια φυκιάδα και πλησιάσαμε την αμμουδιά. Σπανό το μέρος, χωρίς βράχια. Στα εικοσιπέντε μέτρα μια μαυρίλα φάνηκε μπροστά μας. Ήταν το νανάγιο. Σιγάνεψα λίγο το κατέβασμα για να χαζέψω από ψηλά. Οι άλλοι με προσπέρασαν και πέσανε πάνω στο πλοίο σαν νάτανε ο κρυμμένος θησαυρός. Από μακριά τους έβλεπα άλλοι να πηγαίνουν προς και άλλοι πίσω, σαν να ήθελαν να πάρουν ένα κομμάτι ο καθένας για τον εαυτό του. Οι φυσαλίδες που ανέβαιναν μεριές-μεριές, έδιναν ζωή στο τσακισμένο κουφάρι. Το πλοίο πλαγιασμένο με τον πάτο προς τα πάνω διατηρήθηκε ολόκληρο. Πλησίασα τον Παντελή και του ζήτησα να σταθεί σε διάφορα σημεία για να τον φωτογραφίσω με φόντο το νανάγιο.

Το "Πανορμίτης" για πολλά χρόνια εκτελούσε δρομολόγια στα Δωδεκάνησα. Σχεδόν όλοι οι σημερινοί σαρανταπεντάρηδες και πάνω έχουν ταξιδέψει με αυτό. Μια βραδιά του '66, ένα λάθος του καπετάνιου το έριξε στ' Αστρονήσια και βούλιαξε. Ευτυχώς σώθηκαν όλοι οι επιβάτες και το πλήρωμα. Παρά τα σαράντα χρόνια που το σκεπάζει το νερό, διατηρείται σε σχετικά καλή κατάσταση.

Κοιτώντας τον Παντελή παρατήρησα, ότι σε αντίθεση με τη στεριά όπου με δυσκολία προχωρούσε, εδώ περιδιάβαινε το πλοίο με απόλυτη άνεση. Σαν νερόφιδο μπαινόβγαινε σ' αυτό. Μείναμε περίπου μισή ώρα στο νανάγιο και όταν το ηλεκτρονικό αποσυμπιεστικό μέτρο μου έδειξε στάση στα τρία μέτρα, έκανα νόημα στους άλλους να ξεκινήσουν την ανάδυση. Γυαλώσαμε και ξοδέψαμε τον

χρόνο της αποσυμπίεσης ψάχνοντας τα μικρόψαρα κάτω από τα βράχια.

Όταν ξενερώσαμε, ο Δημήτρης δεν είχε ακόμη ετοιμαστεί. Είχε φορέσει τη στολή αλλά όχι και το κράνος. Άκουσα τον κυρ-Λευτέρη να του εξηγεί, ότι τραβώντας γρήγορα και δυνατά πολλές φορές τον κολαούζο θα σήμαινε, ότι κάτι στράβωσε και θα τον βγάλουν αμέσως πάνω. Διέκρινα από την θάλασσα τον ιδρώτα να τρέχει ποτάμι στο πρόσωπο του Δημήτρη. "Πώς πάει;" του φώναξα από κάτω. "Έσκασα " μου απάντησε "μέσα σ' αυτό το πράμα". Ήταν μεσημέρι και έκαιγε ο ήλιος. Είδα να του περνούν στον λαιμό το μεγάλο βάρος και να το στερεώνουν με τα "ζένια". Καργάρισαν και τα μπουλόνια στο περιλαίμιο. Τέλος του φόρεσαν την βαρεία περικεφαλαία, που στερεώθηκε στεγανά με μια περιστροφική κίνηση. Τώρα πια αυτός ανέπνεε μόνο από τον σωλήνα.

Επιτέλους μετά από δυο ώρες προετοιμασίας έπεσε στο νερό. Τον ακολουθήσαμε στο βυθό. Φθάνοντας κάτω δυσκολεύτηκε κάπως να βρει την ισορροπία του αλλά τα κατάφερε και άρχισε να περπατάει. Μπροστά μας αναβίωνε ίσως το πιο επικίνδυνο επάγγελμα στην ιστορία της ανθρωπότητας. Δεν νομίζω να υπήρξε άλλο με περισσότερους αναλογικά τραυματισμούς και θανάτους από την σπογγαλιεία με σκάφανδρο.

Κάποια στιγμή με νοήματα ο Δημήτρης ζήτησε το μαχαίρι μου και άρχισε να μαζεύει μερικά αγριοσπούγγαρα, που έριξε στο δίχτυ του, όπως ακριβώς θα έκανε ο παλιός μηχανικός. Συχνά προσπαθούσα να δω το πρόσωπό του μέσα από το μικρό στρογγυλό παράθυρο στο κράνος και τον ρωτούσα με νόημα εάν όλα πήγαιναν καλά. Η εικόνα του καθώς περπατούσε στο βυθό, έμοιαζε πιο πολύ με αστροναύτη στη σελήνη παρά με δύτη.

Όλα πήγαν καλά και όταν τελείωσε η φωτογράφιση βγήκαμε όλοι στην επιφάνεια. Καθώς τον ξέντυναν σκεπτόμουν, ότι όλη αυτή η διαδικασία γινόταν καθημερινά δεκάδες φορές πάνω στα σφουγγαράδικα, συχνά κάτω από τον καυτό αφρικάνικο ήλιο. Έπιασα τον κυρ-Λευτέρη από κοντά και του ζήτησα να μου πει για τη ζωή του. Αστραφταν τα μάτια του, άνοιξε το στόμα του και δεν έλεγε να σταματήσει.

Χειμώνα ακόμα ξεκινούσαν τα (οι συμφωνίες)...

...Τα λεφτά τα έδιναν οι *ξεκινητάδες* (χρηματοδότες) και ανάλογα με τα σφουγγάρια που έφερε ο κάθε καπετάνιος, άνοιγαν τα πουγκιά τους. Αυτοί με τη σειρά τους έκλειναν τα πληρώματα. Διάλεγαν μηχανικούς, μαγκιόρους βαθύτες και μαζαρολάδες να μην τους πιάνει εύκολα η *μηχανή* (νόσος των δυτών) και να έχουν *τσακατλίκια* (παραλυσίες). Πόσους θα έπαιρνε το κάθε καΐκι εξαρτιόταν από το είδος της σφουγγαράδικης ξεκίνησης. Αν ήταν *ρηχίτικια* έπαιρνε λίγους γιατί έμεναν πολύ ώρα στο βυθό και εάν *βαθύτικη* πολλούς, για να αλλάζουν συχνά και νάναι πάντα κάποιος κάτω. Διάλεγαν και τα κουμάντα τους, κολαουζιέρηδες και μαρκουτσιέρηδες με μεγάλη προσοχή, αφού αυτοί θα ψάρευαν τους δύτες.

Οι πιο πολλοί συμφωνούσαν με τους καπετανέους από νορίς, κανόνιζαν τα *πλατικά* (αμοιβή) και παίρνανε *μπροστάντζα* (προκαταβολή). Όλο τον χειμώνα που το ρίχναμε στα γλέντια, τα λεφτά σωνόντουσαν και οι προκαταβολές έδιναν κι έπαιρναν. Σαν έμπαινε η Σαρακοστή υπογράφαμε τα *κοντράτα* (συμφωνητικά). Εκεί γράφονταν όλα : πότε θα φεύγαμε, πότε θα γυρνούσαμε, το βάθος που θα βουτούσαν οι μηχανικοί, πού θα ψαρεύαμε, πόσο ήταν τα πλατικά και τα μερδικά, αν ο δύτες ήταν *κοπέλι* (δούλευε με ποσοστά). Οι μαγκιόροι μηχανικοί έπαιρναν και τα μισά από τα σφουγγάρια που θα έβγαζαν.

Κι όσο έσωνε ο χειμώνας και κόντευε ο μισεμός τόσο φούντωναν τα γλέντια των μηχανικών. Στο

τσουρμαρίσματα

σπίτι του καπετάνιου έφτιαχναν τους *καβουρμάδες* (τοιγαριστό κρέας) και το *στοίβαζαν* στους *τενεκέδες*. Οι φούρνοι έφτιαχναν την *γαλέθθα* (ξεραμένο ψωμί). Αυτή άντεχε στο *καΐκι* μέχρι τον Δεκαπενταύγουστο γιατί μετά *εχάλα* και *σκουλίδιαζε*. Επαιώναμε μαζί μας *όλα τα καλά*: όσπρια, *μακαρόνια*, *παστά*, *πελτέδες*, *κρεμμύδια*, *κρασί*. Πού και πού

παίρναμε και φρούτα από τους *αραπάδες*, *άμα* πιάναμε *λιμάνι*.

Μαγειρεύαμε τρεις φορές την εβδομάδα τον *καβουρμά* με *μακαρόνια* ή *πατάτες*, αν είχαμε, και *μοσχολόγαγε* το *καΐκι*. Λιγοστό το *κρέας* και οι *μηχανικοί* έτρωγαν τον *μελεμέ* (τα *καλλίτερα* κομμάτια) για να *σταινιάρουν*. Άμα *λειβόταν* (τελείωνε) ο *καβουρμάς* παίρναμε και *αρνιά* από τις *χαϊμές* (νομαδικοί *καταυλισμοί* στις *ακτές* της *Αφρικής*). Πιότερο *κρέας* τρώγαμε στο *καΐκι* παρά στο *νησί*. Άμα η *ξεκίνηση* ήταν *βαριά* με τρεις τέσσερις *αχταρμάδες* (*μηχανοκάϊκια*) και *μπρατσέρα* *ντεπόζιτο* *εκατό* *τόνων* να *πούμε*, αυτή είχε και *αγουμά* (*κοτέτσι*) με *πετεινούς*. Άσε τα *ψάρια*, ένα *αγκίστρι* *έριχνες* *δύο* *έφερε* *επάνω*.

Από *φαί καλά*, μα το *νερό* *πάντα* μας *λειβότανε*. Το *φυλάμα* σε *μπαϊζανούς* (*βαρέλια* *πετρελαίου*) *τοιμεντωμένα* από *μέσα* για να *μην* *βρωμιούν* κι *απέξω* *ασπρισμένα* να *μην* τα *πιάνει* ο *ήλιος*. *Διακόσια*, *τριακόσια* *κιλά* το *καθένα*. Κάθε *καΐκι* ήθελε και *δέκα* *βαρέλια* τον *μήνα*, *μόνο* για *πίσιμο*. Η *λάτρα* (*πλύσιμο*) *γινότανε* με *θάλασσα*. Στην *αρχή* το *νερό* ήτανε *καλό* μα *πίστερα* *χαλούσε*, *ξέρναγε* *σκουριά*. Μα *τι* να *κάνεις*; Έκαιεν το *καΐκι* σαν *ντάλιαζε* ο *ήλιος*. Σ' *άρεσε* *δεν* σ' *άρεσε* το *ήπινες*. Άμα *σανότανε* *στέλναμε* *ρεσπέθθο* (*καΐκι* *νερουλάδικο*) κι *έπαιωνα* *νερό* *απ'* τα *πηγάδια* των *αραπάδων*. Ούλα τα *ξέραμε* *πού* ήτανε. *Βρώμικο* το *νερό* τους και *γλυφό*, *δυσκολόπιστο*. Μ' *άμα* *ψαρεύαμε* στα *πάνω* *μέρη* (*ελληνικά* *νησιά*) *παίρναμε* όσο *γλυκό* *νερό* *θέλαμε*, *πλενόμασταν* *τακτικά* και *γλύκαινε* το *κορμί* μας. *Αγίασμα* ήταν το *νερό* για τους *σφουγγαράδες*.

Πριν τις μέρες του φευγιού βγαίναμε στα γύρω νησιά στην Πλάτη, την Νερά, την Ψέριμο για να κάνουμε σεφτέ ξεμύζασμα. Το σώμα ξεμαθημένο, κακοζωϊσμένο, δεν ένοιωθε καλά όταν πρωτόμπαινε στο φόρεμα. Γι' αυτήν σπούσαν (δεν μπορούεις να κάνεις εξίσωση μέσα στην περικεφαλαία), ταρθούνια άνοιγαν κι έτρεχαν οι μύξες αναλυμένες μες το αίμα. Το ίδιο πάθαιναν κι αυτοί που δούλευαν το σφουγγάρι με το σκαντάλι. Βουτούσαν κρατώντας την ανάσα τους και μια πέτρα (σκανταλόπετρα) στα χέρια στις τριάντα - σαράντα οργιές. Αν δεν ξεσπούσε το κακό και δεν ξεμπουκάριζαν οι μύξες και τα αίματα, δεν έσπρωναν. Ούτε οργιά να πάνε κάτω δεν μπορούσαν. Μερικοί μπαϊλντιζαν και τους τραβάγαμε επάνω μισοποθαμένους. Τότε μαθαίναμε και τους *ατματζήδες* (άπειρους δύτες) που δεν ήξεραν από θάλασσα. Απ' το χωράφι και στο φόρεμα δεν γίνεται. Στον σεφτέ σταμπάριζαν και τα κουμάντα τον δύτε. Αν ήταν *βαθητής* η *ρηχολός*, *ποναντής* (αν πόναιγαν τ' αυτήν του) ή *μαζαρολάς* (αν άντεχε πολύ ώρα στο βυθό).

Απρίλη μήνα γινόταν οι αγιασμοί και σαλπάρουμε. Μαύρες οι ψυχές μας. "*Ο μισεμός είναι καημός, το κατενοδι ζάλη. Αχού καημένη Κάλυμνος μαύρισαν τα βοννά σου. Φεύγουν τα παληγκάρια σου, λείπει η λεβεντιά σου*". Άλλοι

βάζαν πλώρη για την Αίγυπτο, το Μάροσα Μαντρούχ, το Σαλούμ, την Αλεξάνδρεια και το Πόρτ Σάιντ. Άλλοι για τη Λιβύη, το Τομπρούκ, την Ντέρνα, την Βεγγάζη κι άλλοι για το Τούνεζι στη Σφάξη. Τα πιο καλά μέρη ήταν ανοιχτά στην Ράντα, στην Μπαντελαρία και την Λαμπιδούσα. Στον πηγαμό για την Λιβύη πιάναμε Αστροπαλιά και Κάβο Σίδερο κι από κει *αβεντιζά* (νότια) της Κρήτης για τον Κριό (το νοτιοδυτικότερο ακρωτήριο της Κρήτης). Εκεί μυρίζαμε τον καιρό, βλέπαμε τα σημάδια κι άμα ήταν καλά, ξεκινούσαμε την περναντζάδα, δύο μερόνυχτα σκάρατα για την Ντέρνα. Ήταν φορές που σαλπάρουμε με την θάλασσα κολλημένη, λάδι. Αλλά δεν ήταν να πιάσουμε τα μισά, και νάτην η όστρια. Βοννά τα κύματα, τραβέροσο και ανασπλώρα δεν έβγαυε, προμάρουμε και πάλι πίσω. Κι ήταν φορές που σιμώνουμε να φθάσουμε και νάσου η *προβέζα* (δυτικός), θεριό οι θάλασσες, κι εμείς ξυλάρμενοι παλεύουμε μέρες ολάκερες. Μεσ σε τέτοιες *κακοσύνες* χάθηκαν καΐκια και άνθρωποι. Θεός σχωρέστους. Άτιμο πράμα το Λιβυκό. Και το πιο καλό σκαρί μπορεί να ξεπετσώσει. "*Το Λιβυκό το πέλαγος σαν θέλεις ν' αρμενίσεις, έχει το κύμα του καημό και θα βαριοκαρδίσεις*".

Τέλος σαν πιάνουμε στεριά, το πιότερο ήμασταν μιλια ξεπεσμένοι, μα ξέραμε καλά την *αφρικανική κούστερα* (ακτή), φτιάγαμε την ρότα και δρόμο για τους τόπους του ήλιου. Ζοάρα, Πάγγο του Φόρου, Παντελαρία. Τους λέγαμε έτσι, γιατί στο πάνε για να τους βρούμε, είχαμε πάντα τον ήλιο μπροστά μας.

Εκεί στη Ράντα το ντεπόζιτο έμενε φουνταρισμένο και τα μηχανοκαΐκα κάθε προϋ τραβούσαν για δουλειά. Εκεί οι καιροί ήταν άγριοι, τα μέρη ρεματικά μα εμείς βουτούσαμε κάθε μέρα ανάμεσα σ' ουρανό και θάλασσα. Αν ο καιρός ήτανε *φρέσκος* (θαλασσοταραχή) με το ζόρι τα κουμάντα κρατιόταν στην κουβέρα από το μπότζι, κι άμα εσκουντούφλαγες ή θα εμετακούνα ο πόδας σου

(σφραμπούλιγμα) ή το χειρότερο θα σ' έπαιρνε η θάλασσα και δεν εμπατάγυνας.

Με το πέσιμο του ήλιου γυρνάγαμε στο ντεπόζιτο να βγάλουμε τα σφουγγάρια και να πάρουμε φαί και νερό. Αμα ήτανε μπουνάτσα όλα καλά, μα άμα είχε θάλασσα και μας έπαινε το βράδυ δύσκολα τα πράματα μες στον χαλασμό. Τα καΐκια κουτουλούσανε, σπούσανε ζωνάρια και κουπαστές κι ακουγόταν μες στην άγρια νύχτα φωνές και βλαστημιές: "Φέρμα το σχοινί, λάσκα την προμάτσα". Αμα πια τελειώναν τα συγροίσματα καθίζαμε τα φάμε, κι ήταν φορές που δύο-δύο κρατούσαμε την κατσαρόλα για να μην τουμπάρει. Μόνο το βράδυ ησυχάζαμε που πέφταμε ματσελεμένοι (εξαντλημένοι) και δεν ακούγαμε μήτε τον αγέρα, μήτε την θάλασσα που ελύσσα. Και το πρωί πάλι φεύγαμε για το φοίντος (κατάδυση) στους λάγγους και στις σπλάζες (αποχές). Κι ήταν φορές που μέναμε στην Ράντα έξι μ' εφτά μήνες δίχως να πιάσουμε στεριά. Μέρα νύχτα ουρανό και θάλασσα μες την κάψα και την αλιύρα, χωρίς ξεαποσταμό και σχολή. Γιατί πρεπε να γυρίσουμε στο νησί δουλεμένοι (με πολλά σφουγγάρια), να φάνε οι φαμίλιες μας. Κι ήταν μέρες που ερχότανε ο *λιβάς το χαψίνι* (νότιος ζεστός άνεμος) και γέμιζε ο αγέρας σκόνη και κοκκίνιζε, πούκοβε την ανάσα και μας τοιγάριζε πάσσην κουβέρτα.

Στη Ράντα συχνά μας διπλάρωναν κι άλλα καΐκια απ' την Σύμη, την Λήμνο, τις Σπέτσες και θώραγαν κρυφά τους *μπότσους* (σχοινιά που κρεμούσαν τα σφουγγάρια) κι άμα ήταν πολλά έπεφταν κι αυτοί σμά μας για να μάθουν τον καλό τον τόπο κι αυτοί, να βγάλουνε τα *μαίρα* (σφουγγάρια). Κι εμείς για να τους ξεκουμπιστούμε ρίχναμε ψεύτικα *καλαδούρια* σ' άπατα και στους σπανούς τους τόπους. Κάποτε μας πλειύριζαν κι οι βάρκες οι *γιαλάδικες* με το *σκανδάλι*. Πού και πού τους βλέπαμε δίπλα μας στον πάτο 30-35 οργιές ολόγυμνους να *καμπανίζον* (κατάδυση με *σκανταλόπετρα*) και τότε παίρναμε σφουγγάρια από το δίχτυ μας και γεμίζαμε το δικό τους γιατί τους λυπόμασταν, που εμείς είχαμε όσο αγέρα θέλαμε κι αυτοί μόνο μια ανάσα. Όσους τόπους ξέραμε τους βρρίσκαμε με σημάδια άμα φαινόταν η στεριά, και τους καινούργιους με το *καγγάβι* (μικρή άγκυρα που σέρνονταν στο βυθό). Τόσερνε βάρκα με κουπιά κι άμα

σκάλωνε, ο τόπος ήταν καλός με βράχια και σφουγγάρια. Κι ήταν οι κουπάδες που δούλευαν ολημερίς μες στην λαύρα το κουπί και σηματοδύρωναν τις ξέρες. Πιότερα είχαμε βάρκες με μηχανή πούσεραν το καγγάβι και μετά το 60 τα βαθύμετρα. Πριν βγουν αυτά τα διαόλια βρούσαμε τους πάγγους που ξέραμε με την μπάρα (λεπτό σχοινί με βαρούδι) γιατί κάτω από τις 25 οργιές δεν ξεχναζότανε (φαινότανε) με το γυαλί. Σαν βρούσαμε τους πάγγους, τις κάρηνες, τα λουριά (ονόματα που χαρακτηρίζαν την μορφολογία του βυθού) πιάναμε δουλειά.

Ο πρώτος στο νεπέτι (σειρά) φόραγε το φόρεμα και μπρος για το βούιθος. Έπιανε το σκαντάγιο (σχοινί που τον κατέβαζε σιγά-σιγά) και πήδαγε στο νερό. Πάταγε την βαροβάρα (βαλβίδα) με το κεφάλι μέσα από την περικεφαλαία, ξεφούσκωνε το φόρεμα κι έπαιρνε τα κάτω. Τον είχα δεμένο και με τον κολαούζο (λεπτό σχοινί) πούχε πεταιά κάθε πέντε οργιές και μετρούοντας τα ήξερα το βάθος. Με τον κολαούζο μιλούσαμε μηχανικός και κολαουζιέρης. Ένας χτύπος ήθελε να πει "πάτωσα", δύο "δώσε αέρα ζορίζομαι", δύο και μετά πολλά, "νάσαι έτοιμος να με πάρεις" άμα τύχαινε να μπλέξει το μαρκούτσι ή να φανεί κανένας σκύλος, τρία στρωτά, "πάρε με πάνω σιγά-σιγά" και τρία βιαστικά ή και πολλά, μαζί απανωτά, "βγάλε με πάνω όσο πιο γρήγορα μπορείς".

Εγώ πάλι του χτύπαγα μια φορά για να καταλάβει ότι "τα μαζαρόλια του (χρόνος παραμονής στον βυθό) τελειώνουν", δύο και φέρεμα κολαούζο πήγαινε να πει, "σε λίγο σε παίρνω πάνω", στο τρίτο άρχιζα να τον τραβώ.

Μα ήταν φορές που ο τόπος ήταν καλός, γεμάτος σφουγγάρια και ο μηχανικός δεν ήθελε να βγει. Του φερμάριζα τον κολαούζο αλλά κοντρούριζε αυτός και καμμιά φορά τον έλυνε. Φώναζα τότε Φόρα κολαούζο και λέβα από τα μαρκούτσια (σηκώστε τον από τον σωλήνα του αέρα). Καμμιά φορά άμα τα μαρκούτσια ήτανε λάσκα τάφερονε βόλτα γύρω από κάποιο βράχο για να μην μπορούμε να τον λεβάρουμε (σηκώσουμε). Μα κι άμα τα καταφέραμε, αφού τα μαρκούτσια περνούσαν κάτω από τα πόδια του, τον φέρναμε επάνω ανάποδα με κάτω την κεφαλή. Άμα ανέβαινε και του βγάζαμε την περικεφαλαία τούδινα τσιγάρο να πει. Αν ήτανε καλά το

άντεχε, αν όχι τούφερνε αναγούλα, του γύριναγε η κεφαλή, τουρχότανε τα πάνω κάτω. Τον είχε πιάσει η *μηχανή* (νόσος των δυτών). Τότε δεν ήθελε χασομέρι, του κοτσάραμε την περικεφαλαία και στη θάλασσα. Τον κατεβάζαμε στις δώδεκα οργιές. Εκεί ξαλάφρωνε το κορμί του από το βάρος της μηχανής, τον αφήναμε καμιά ώρα να κάνει το οξυγόνο του κι αγάλια - αγάλια τον ανεβάζαμε. Σαν τον βγάζαμε του ξαναδίναμε τοιγάρο κι άμα το δεχότανε ο οργανισμός του είχε γιάνει. Μα ήτανε μαύρος ακόμη (χρωωμένος με άζωτο) και δεν θα ξαναβουτούσε την ίδια μέρα. Ξαπόσταζε και ψαρευότανε όλη μέρα. Κοίταγε δηλαδή μην και φανούνε μπλαβιάδες και κοκκινίλες στο κορμί του, γιατί αυτά είναι σημάδια του *χτύπου* (νόσος των δυτών). Οι μηχανικοί όλη μέρα έτσι ψαρευότανε. Κοιπιότανε ολημερίς στον καθρέπτη και άμα φαινότανε τα σημάδια δεν έπρεπε να ξαναβουτηξουν εκείνη την μέρα, γιατί τότες ήταν σίγουρος ο χτύπος. Κάθε μηχανικός έπρεπε να κάνει τρεις βουτιές τη μέρα, ειδαίλλως δεν έβγαναν τα μαύρα (σφουγγάρια) "*ή σφουγγάρι ή τομάρι*" ήταν η συμφωνία με τον καπετάνιο. Οι βαθυτικοί αχταρμάδες είχαν έως και δεκαπέντε βαθύτες μηχανικούς. Πριν βγει αυτός που ήτανε κάτω, ο άλλος ήτανε στο φόρεμα έτοιμος να πέσει. Μένανε κάτω στις 35-40 οργιές 10-15 μαζαρόλια (5-8 λεπτά).

Ο χτυπημένος εκτός από τις *καρούλες* (σημάδια) στο κορμί του είχε μουδιάσματα και πόνους από τα σβέρκα μέχρι κάτω τα *τσουνάρια* (παπούσες). Άμα ο χτύπος ήταν εσωτερικός κι είχε πόνο μπρος πίσω στο στήθος, έμενε επιτόπου *ήσκα* (πέθαινε). Άμα τον προλαβαίναμε και τον κατεβάζαμε για οξυγόνο, μπορεί και να την σκαπουλάριζε.

Ήταν και φορές που *κρεπάριζε* (έσπαγε) το μαρκούτσι και δεν έδινε πια αέρα. Εχτύπα τότε ο μηχανικός τον κολιούζο και άμα προλαβαίναμε να τον βγάλουμε εξούσε, ειδαίλλως τον βγάζαμε επάνω σκασμένο. Κακιά δουλειά η σφουγγαροσύνη. Για να μην γίνονται αυτά έπρεπε να είναι μαγκιόρος ο κολιουζιέρης.

Άμα είχαμε χτύπο δυνατό, κάναμε ώρες πολλές οξυγόνο στον πιασμένο. Κάθε ώρα τον ανεβάζαμε επάνω και τον *νεορνούαμε* (κοιτούσαμε) άμα είχε συνέλθει. Άμα έλεφτε πια ο ήλιος

τον ανεβάζαμε, τον ξεντύναμε και εάν είχε κάνει τα κατουριά του, ήταν καλό σημάδι. Τον επλέναμε και όλο το βράδυ τον τρίβαμε και τον κρατούσαμε ξυπνητό. Γιατί άμα αποκοιμιώταν μπορεί να μην ξαναξυπνούσε. Το χτύπος φέρνει ζάλη. Πιάναμε βάρδιες για το τρίψιμο, γιατί τα χέρια μας πιανότανε κι αποκάναμε. Εβόγγαγε ο άμοιρος από τους πόνους στη μέση, στα γόνατα, στους αρκώνες. Κι ήταν χειρότερος ο πόνος στη μέση γιατί μπορεί και να κοβότανε και να κουλωνότανε για πάντα.

Στο σήκωμα του ήλιου βασιτώντας τον από τις μασκάλες δύο νοματαίοι τον έφεραν στην κουβέριτα. Εκεί εδέναμε ένα μπότσο (σχοινί) τεντωμένο από την πλώρη στ' άλμπουρο και πιασμένος απ' αυτό ο χτυπημένος πάλευε να σταθεί στη πόδια του. Μετά πιάναμε πάλι το τρίψιμο με λάδι, σπασμένα κρεμμύδια και σπύριτο, ώρες ολάκερες για να σπάσουν οι βύλοι, να λιασκάρουν τα νεύρα και να κόψουν οι πόνοι. Τον εταΐζαμε καλά να *νεστοιλωθεί* (συνέρθει). Άμα πρηζόταν η φούσκα του και δεν εμπόραγε να κατουρήσει του βάζαμε καθετήρα, που είχαν όλα τα καΐκια.

Πολλοί μέρα με τη μέρα, με τ' οξυγόνο και τις εντριβές έπαιρναν τα πάνω τους και ξανάρχιζαν τις βουτιές. Βέβαια τους έμεναν κουσούρια. Άλλοι μούδιαζαν στα πόδια κι άλλοι είχαν μισόκουλη την μια μπάντα. Όσους δεν σηκωνόντουσαν τους στέλναμε στο νησί με το *πακέθιο* (καΐκι που έφερε το ταχυδρομείο) ή αφού πιάναμε λιμάνι με κανένα πλοίο που πήγαινε Ελλάδα. Πάνω στο καΐκι δεν μπορούσαμε να τους κρατήσουμε στην *ράντα* (όταν το καΐκι ήταν στ' ανοιχτά) είχε *μπόττσι* (το καΐκι κούναγε) κι ήθελε γερά πόδια και μπράτσα να κρατηθείς.

Άλλους πάλι, που δεν ήθελαν να γυρίσουν μίξερωμένοι στο νησί, τους βγάζαμε στις αμμουδιές με κάποιον από το πλήρωμα. Αυτός έστηνε τσαντίρι με λινάτσες απ' τα τσουβάλια των σφουγγαριών κι έβιαζε από κάτω τον πιασμένο και όσες προμήθειες σε νερό και τρόφιμα τους άφηναν απ' το καΐκι. Παράχωνε κάθε μέρα για πολλή ώρα τον χτυπημένο στην καυτή άμμο, για να πάρει ζεστάδα το κορμί του μπας και αναλύσει.

Καμιά φορά στην ίδια παραλία μιζευότανε πολλοί χτυπημένοι από διάφορα καΐκια. Η παρέα τους παρηγορούσε, βλέπεις. Μια το παράχωμα, μια το τρίψιμο, μερικοί αναθαρρούσαν και σε καμιά βδομάδα τους ξαναμαζεύαμε. Άλλοι όμως πληγιάζανε από τη βρομία. Οι πληγές κακοφοριμίζανε και πόθαιναν. Άνοιγαν τότες έναν λάκκο κατάγιαλα βαθύ, για να μην τους ξεχώνουν τα αγρίμια και τους έθαβαν πάντα με έναν σταυρό από θαλασσόξυλο από πάνω. Έτσι χώναμε και τους σκασμένους άμα μας άφηνε ο καιρός να γιαιλώσουμε, ειδικά τους τσουβαλιάζαμε με *χοχλακούς* (πέτρες που κουβαλούσαν γι' αυτό το σκοπό τα καΐκια) και φούντα. Μετά σταυρώναμε και το νερό με το καΐκι. Τα πιο πολλά καΐκια όμως τους έθαβαν σε ξερονήσια. Άμα ψαρεύανε στη Βεγγάζη τους πήγαιναν στ' Ασπρονήσι. Γεμάτο κόκκαλα ήταν το νησί που τα έθαβε η *ρεσιά* (θαλασσοταραχή).

Αυτά γινότανε μέχρι το σαράντα. Μετά τον πόλεμο άλλαξαν κάπως τα πράγματα. Το κράτος έστειλε λιμενικούς στην Αλεξάνδρεια, την Ντέρνα, την Βεγγάζη. Ο καπετάνιος μετέφερε υποχρεωτικά τους χτυπημένους και τους σκασμένους σε λιμάνι. Εκεί γινόταν ανακρίσεις και μετά γινόταν δικαστήριο στην Ελλάδα. Αλλά ποιος να βρει το δίκιο του. Τους πιασμένους τους πηγαίνανε σε νοσοκομεία και τους αποθαμένους εθάβανε σε χριστιανικά νεκροταφεία. Κι όταν έφθανε το μαύρο χαμπερί στο νησί, σπνότανε το "Ξόι". Μεσ στο σαλόνι κατάχαμα, πάνω σε πάνα, έθεταν τα ρούχα του σκασμένου και μια φωτογραφία δίπλα στο θυμιατό και στο λαϊνί με το νερό και γύρω οι μοιρολογίστρες. Νεμαλιασμένες (με ξέπλεκα μαλλιά) μάνες, χήρες κι αδελφές χαροκαμμένες.

Θέλεις και τα λόγια; Γιάκοντα :

*Άντρα μου που σούσπρωνα μέσα στα μεταξένια / και τώρα τι σου έστρωσαν στα έρημα τα ξένα;
Στην έρημο της Μπαρμπαραιάς το θάρρη μου έχάθη, / στην άσπλαχνη τη μηχανή, στις θάλασσας τα βάθη.*

Τέτοιο λεβέντικο κορμί δεν είναι τάχα κορμία

να πάνε να το θάψουνε στις θάλασσας το κύμα;

Τρεις μοίρες σε μοιράζανε, μπλεμένες μες τα φύκια / να πάρουν το κορμάκι του κούρσος μες στ'

αρμυρία.

Ανάθεμά σε Μπαρμπαριά, Μαντρούχα κι Αλεξάντρα / οπούκαμες τις Καλύμνιες και μείναν δίχως άντρα.

*Ανάθεμά σε Μπαρμπαριά και σν παλιομαντρούχα
Οπούκαμες τις Καλύμνιες και βάλαν μαύρα ρούχα.
Το όνομά σου σβήστηκε απ' το λιμεναρχείο
Και τώρα υπογράφτηκες στον χάρο το βιβλίο. "*

Στο μεταξύ φθάσαμε στην Κάλυμνο. Ο κυρ-Λευτέρης είχε κι άλλα να μας πει αλλά ο χρόνος δεν μας έπαυε. "Αντε και με το καλό", μας χαϊρέτισε, "για μάθατε πολλά σήμερα". Τις επόμενες ημέρες ανέλαβε να μας δείξει μερικά από τα μυστικά που γνώριζε στους βυθούς του νησιού ο **Γρηγόρης Μπουζουράκης**, δεινός ψαροτουφεκάς και δύτης, που κατέχει πολλές ξέρες και σπηλιές. Πρώτα μας πήγε στο **Βαθύ**, στην ξέρα ανοιχτά από την είσοδο του κόλπου όπου μια σπηλιά διατρέχει τον ύφαλο. Βρήκαμε εύκολα το κεφάλι με το βαθύμετρο σε βάθος δέκα μέτρων. Η σπηλιά ανοίγεται στην μέση του υφάλου στα 20 μέτρα βάθος και έχει δύο εισόδους από κάθε πλευρά. Είναι όμορφα στολισμένη με σφουγγάρια και κοράλλια. Μπαίνοντας από την ανατολική πλευρά κατεβαίνουμε από ένα τούνελ για δύο μέτρα και βρισκόμαστε στον κεντρικό θάλαμο, απ' όπου διακρίνεται το φως που μπαίνει από την δυτική είσοδο. Πολύ πιο όμορφη ήταν η σπηλιά που μας έδειξε ο Γρηγόρης στην βόρεια ακτή της "**Νεράς**", ένα μικρό νησί νοτιοδυτικά της Καλύμνου. Φθάσαμε εκεί με καρό βορεινό που σήκωνε κύμα. Φουντάραμε το φουσκωτό καταμεσής μιας ράχης που ανοίγεται στο πέλαγος. Το ρεύμα ποτάμι, μόλις πέρασε δεν μας άφηνε να την πλησιάσουμε. Με δυνατές πεδιλιές καταφέραμε να απαγκιάσουμε στην μια πλαγιά που έπερτε

κάθετα στα 40 μέτρα. Η σπηλιά διαπερνά τον υποβρύχιο κάβο. Το τούνελ είναι γεμάτο από πολύχρωμα σφουγγάρια και κοράλλια, που σε κάνουν να νοιώθεις ότι βούτηξες σε κάποιον κοραλλιογενή ύφαλο των τροπικών. Όπως μας είπε ο Γρηγόρης, εκεί κοντά σε ένα σχίσμο του βράχου πάντα βλέπει μαύρα ψάρια (ροφούς - στήρες) που πρέπει να γαλάνουν απ' τα βαθειά. Σ' αυτή την πλευρά της "Νεράς" υπάρχουν και πολλά ενάλια σπήλαια με μεγάλο βάθος, όπου μπαίναμε με το φουσκοτό. Στο ένα μάλιστα απ' αυτά υπάρχουν υποβρύχιες φυσικές γέφυρες, ιδιαίτερα εντυπωσιακές όπως φαίνονται από τον βυθό.

Το ίδιο εντυπωσιακή είναι και η "Φωκότερπια" στα νοτιοδυτικά της Καλύμνου. Ένα υποβρύχιο τούνελ με μήκος περίπου 30 μέτρα οδηγεί σ' αυτή. Ο Γρηγόρης, δεινός "απνεύστας", το πέρασε με ελεύθερη κατάδυση χωρίς μπουκάλια αέρα. Η θέα από μέσα προς τα έξω με το γαλάζιο φόντο της ανοιχτής θάλασσας ήταν μοναδική. Σ' αυτή ο Γρηγόρης έχει συναντήσει πολλές φορές μια μεγάλη φώκια, η οποία προφανώς φωλιάζει εκεί.

Μια ιδιαίτερα εντυπωσιακή βουτιά ήταν στην ξέρα του **Αγίου Ανδρέα**. Με κεφάλι στα 20 μέτρα, γεμάτη σχίσματα, χαράδρες και τεράστια μονόπετρα, είναι ιδανικός ψαρότοπος. Μόλις πέσαμε με τον Γρηγόρη ένας μεγάλος ροφός χώθηκε σε μια τρύπα. Σαργοί, ούγενες και άλλα ψάρια κυκλοφορούν στα μεσόνερα. Στα νότια η ξέρα αποχίζει στα 50 μέτρα με μονόπετρα που κρατάνε μαύρα ψάρια.

Ολοκληρώσαμε τις καταδύσεις μας στην Κάλυμνο με την κάθοδο σε ένα υποθαλάσσιο βάραθρο κοντά στα **Θέρμια**, δυτικά της **Ποθιάς**. Σ' αυτό έχουν ρίξει παλιά καΐκια. Η κατάδυση γίνεται ανάμεσα στα κουφάρια που καλύπτουν όλο τον πυθμένα.

Υπάρχουν δεκάδες άλλοι καταδυτικοί προορισμοί στο νησί που ελπίζουμε να επισκεφθούμε στο μέλλον. Η Κάλυμνος μπορεί να προσφέρει εκπληκτικές εμπειρίες, σε όποιον δύτη βουτήξει στα νερά της.

e

